

MARCALI MÚZEUM

H-8700 Marcali, Múzeum köz 2. | +36 85 510 520 | www.marcalimuzeum.hu | info@marcalimuzeum.hu

SZAKMAI VÉGBESZÁMOLÓ

a MARCALI ÖRÖKSÉGE - ÉLETMÓD- ÉS CSALÁDTÖRTÉNETI KUTATÁSOK MEGVALÓSÍTÁSÁRA MARCALIBAN ÉS KÖRNYÉKÉN, ÉS A KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNYOS KIADVÁNYOK MEGJELENTETÉSÉRE c. pályázat megvalósításáról

Pályázati azonosító: 650132/4

c) altéma

A tudományos program rövid leírása:

A Marcali Múzeum területi közgyűjteményként és a város tudományos intézményeként a gyűjteményeire alapozva, nyitott, közösségi fókuszú szemléletet alkalmazva komoly társadalmi beágyazottsággal jelenik meg a kulturális és közművelődési palettán. A múzeumnak két kiemelt kutatási tématerve van: a bábtáncoltató betlehemezés hagyománya és Marcali nevezetes családjainak története. Jelen kutatási programban a Marcali Múzeum történésze, valamint a néprajzkutató muzeológus a marcali családokhoz kötődő és a járás településein élők körében végzett kutatást és műtárgygyarapítást. A feldolgozással, publikálással közvetítik az új kutatási eredményeket az érdeklődők felé.

A történeti kutatási téma programjába a következő altémák kerültek:

1. Felvidéki grófok a Marcali-háton. A Forgách család Gombán
2. A műlakatos-ipartól a képzőművészetig. A Hikman -Szabó család Marcaliban
3. Morgenstern, Lengyel, Gold és a többiek. A marcali zsidó családok és történetük a járási székhelyen
4. Evangélikus köznemesek a katolikus Marcaliban. A Véssey, a Lehner és a Noszlopy családok története.
5. Egy nyughatatlan ügyvéd a járási székhelyen és a Balatonnál: dr. Bernáth Béla
6. Bernáth Aurél festőművész és Marcali kapcsolata

A néprajzi kutatás fókuszában a Marcali járás bábtáncoltató betlehemes hagyományai állnak.

A Marcali Múzeum a magyar nyelvterület egyik legnagyobb bábtáncoltató betlehemes vidékén helyezkedik el, ahol ez a hagyomány ma is elevenen él, s amelynek működtetésében a felnőtt lakosság is aktívan közreműködik. Intézményünk Bábtáncoltató Betlehemes Kutatóközpontként kíván a szokáskör tudományos vizsgálatában, az eredmények közkinccsé tételében, s a fiatal korosztályok számára a hagyományok közvetítésében szerepet vállalni.

Már az 1920-as évek nagy kutatóegyéniségei – így Gönczi Ferenc és Gönyey Ébner Sándor – számára is feltűnt, hogy Marcalit milyen gazdag népszokásanyag jellemzi. Fényképfelvételeket készítettek itt a Luca-napi kotyulásról, betlehemezésről, regölésről, háromkirályjárásról 1926-ban. Rendelkezünk adatokkal arról, hogy a helyiek az 1950-es években sem hagytak fel a szakrális gyökerű szokások gyakorlásával. Sőt, a járás egyes falvaiban – így például Vörsön – az 1960-as években felnőtt férfiak vették át a fiataloktól a bábtáncoltató betlehemet, és – a templom javára adományt gyűjtve – keresték fel a település portáit karácsonyi jókívánságaikkal. A hagyomány azóta sem szakadt meg. A Marcali járás más településein, így Balatonberényben, Holládon, Kéthelyen szintén felnőtt emberek a betlehemezés mozgatórugói. Marcaliban 2019-ben a Múzeum és a Calypso Kórus együttműködésével rekonstrukciós film készült a betlehemes hagyomány helyi változatáról.

A néprajzi gyűjtemény fejlesztésének vonatkozásában kiemelt pozíciót foglalnak el a helyi népszokások. Így a néprajzi kutatómunka egyik célja az, hogy gyűjtsük Marcaliban és környékén a népszokások jelenkori megjelenési és továbbélési formáit, eszköz-, szöveg- és dallamkészleteiket, változataikat, fotó- és egyéb dokumentációikat. Az ünnepek kultúrájának vizsgálata, jelenkori tárgyi világának gyűjtése általános célkitűzésünk. A bábtáncoltató betlehemezés szokásához kapcsolódó gyűjtőtevékenységet mind eredeti tárgyak múzeumba kerülésével, mind pedig műtárgymásolatok készítésével szorgalmazzuk.

A tudományos program célja:

A történeti kutatás célja volt, hogy marcali jeles családjainak történetéről, a város fejlődésében való szerepükről tovább bővítsük az ismereteinket. Ennek során a műtárgyállományunk gyarapítása, digitális tartalmak előállítása valósult meg, a továbbiakban pedig időszaki kiállítások keretében fogjuk bemutatni a kutatási eredményeinket. A feldolgozás eredményeit kötetben publikáltuk, amellyel nem csak a helyi lakossághoz, hanem a szakmai közönséghez is eljuttathatók a legfrissebb kutatási eredményeink. A kutatásba bekerült családok Marcali történetében meghatározó szerepet játszottak, szinte mindegyiket sújtották a magyar történelem egyes korszakainak viharai: meghurcolások, államosítások, kitesztások. Ezért célunk az is, hogy visszaemeljük őket a közösségi emlékezetbe, rehabilitálva a tevékenységüket, kiemelve azokat a tetteiket, amelyek méltóak a megőrzésre és bemutatásra. Célunk továbbá, hogy megszólítsuk a város lakosságának azon korosztályait, jellemzően a 20-50 éves korosztályt, akik számára sokdrangú téma a város múltja, a lokális identitás kérdése. A megismerés által átélhetővé kívánjuk tenni a bemutatott családtörténeteket, olyan emberekről kapnak információkat, akik a szomszédban laktak, azokban az utcákban éltek és dolgoztak, ahol a mai marcaliak is mindennapjaikat töltik.

A néprajzi kutatás célja, hogy a bábtáncoltató betlehemezés helyi és járásbéli hagyományairól mind horizontális, mind vertikális összefüggésben jelentős mennyiségű képi és szöveges adatot, előadás-változatot gyűjtsünk össze. Ha lehetőség nyílik rá, újabb eredeti bábos betlehemmel gyarapítsuk a Marcali Múzeum néprajzi gyűjteményét. A kutatás eredményeit könyv alakban közre is adtuk.

A tudományos program illeszkedése a Magyar Génius Program célrendszeréhez:

Marcaliban a 19-20. század során számos olyan személyiség élt és alkotott, akik a település építészeti, kulturális, közéleti, gazdasági és vallási életében maradandót alkottak. Ugyan a legtöbbjük ismertsége lokális, ám egyes személyek országosan, sőt nemzetközileg is ismert emberek voltak. A lokális teljesítményű marcaliak közé tartozott Hikman Béla műlakatosmester, míg az országos és nemzetközi teljesítményűek közé Lengyel József író, Marczali Henrik történetíró és Bernáth Aurél festőművész. A Marcali Múzeum történeti kutatási témája úgy illeszkedik a Magyar Génius pályázati programjához, hogy kiemelt fókuszban vizsgálja ezeknek a nagy teljesítményű személyiségeknek a településhez köthető időszakát, kapcsolatrendszerét, sőt új műtárgyakkal gyarapítja a múzeumban lévő hozzájuk köthető tárgyi- és dokumentumgyűjteményeket. Az új kutatási eredményeket időszaki kiállítások, digitális tartalmak és publikációk keretében adjuk közre, és ezek által kívánjuk a mi „Géniuszainkat” csatlakoztatni a közös nemzeti tudásbázishoz.

A néprajzi kutatás eredményei a vidéki identitás definiálásában, a vidék megtartóerejének növelésében segíthetnek. A kutatás során feltárt adatok közvetlen segítséget nyújtanak egyes helyi közösségek hagyományőrző tevékenységének fejlesztéséhez. Ezek a csoportok képesek a fiatalok és fiatal felnőttek érdeklődésének felkeltésére, a betlehemes hagyományok átörökítésére, amelyben a kutatási eredmények támogatják őket. Ez a folyamat komoly hatással van a lokális identitás elmélyülésére. Országos viszonylatban egyedülálló hagyományaink felé nemzetközi érdeklődés is irányul.

A tudományos program eredménye:

A kutatási eredmények a múzeum több területén hasznosultak: műtárgygyarapodást értünk el, ismeretterjesztő előadásokat szerveztünk felnőttek számára, múzeumpedagógiai foglalkozások keretében osztottuk meg az új információkat, valamint többnyelvű publikációk is születtek.

Marcali első okleveles említésének alkalmából a szerzők: Dr. Huszár Mihály-Samuné Bogyó Hajnalka-Vidák Tünde „Marcali 750 éve” címmel reprezentatív kötetben foglalták össze a település történetét. A könyv bemutatóján Vidák Tünde felelős kiadó, múzeumigazgató, szerző a hallgatóság számára feltárta a kiadvány születésének körülményeit, és a jelenlévők Dr. Majdán János történész professzor átfogó kötetismertetőjéből is ismereteket szerezhettek a város fejlődéséről az országos események összefüggésében. A kiadvány mind a fenntartó, Marcali Város Önkormányzata számára, mind pedig intézményünk számára lehetőséget nyújt arra, hogy az érdeklődők, a vendégeink, a szakmai partnereink áttekinthessék városunk fejlődési ívét, információkat szerezzenek a településhez kötődő neves személyiségek életútjáról.

Tudományos-ismeretterjesztő előadások keretében Dr. Huszár Mihály történész-főmuzeológus tárta fel új kutatási eredményeit. 2024 márciusában „A marcali zsidók emlékezete. Az egyén és közösség szerepe a településtörténetben (1725-1963)” címmel tartott tudományos előadást, valamint a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban „Marcali 750 éve” című várostörténeti

előadásában a település fejlődésének ívét mutatta be. További tudományos írásművek is születtek a kutatómunka eredményeként:

1. Huszár Mihály: Marcali zsidók. Egyén és a közösség szerepe a magyar-zsidó történelemben. Doktori disszertáció. PTE-BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola. Pécs 2023.
2. Huszár Mihály: A marcali izraelita hitközség rabbijai 1889 és 1944 között. In: Egyháztörténeti Szemle. 2023/2. szám. Sárospatak, 2023. 37-55.
3. Huszár Mihály – Szabó Béla: Hikman Béla marcali műlakatos pályaképe és iparművészeti öröksége. In: Arrabona 61. Győr, 2023. 321-336.
4. Huszár Mihály – Németh Ildikó: Kőbe vésett nevek II. Marcali településrészeinek első világháborús vesztesége. In: Háborús Hétköznapiok VII. Budapest, 2024. 59-74.
5. Huszár Mihály – Németh Ildikó: A marcali második világháborús emlékmű névlistájának elemzése és tanulságai: In: Dél-Dunántúli Hadtörténetírás. Az MTA PAB Hadtörténeti Munkabizottságának Közleményei. 2. évfolyam 2023. 1. sz. Pécs, 2024. 97-110.

Bernáth Aurél Marcaliban született kétszeres Kossuth-díjas festőművész, művészpédagógus, író családtörténetét és alkotói pályáját magyar-angol és magyar-német nyelvű katalógusban jelentettük meg Vidák Tünde múzeumigazgató szerkesztésében. A kiadványok címei: *Mesteri kékek. Masterful blue colours.* Marcali, 2023. (magyar-angol nyelven), *Mesteri kékek. Meisterhafte Blautöne.* Marcali, 2023. (magyar-német nyelven). A könyvekben a kiállításban bemutatott műalkotások leírása mellett a művész életútját, a Bernáth család történetét, valamint a kiállításnak helyet adó galéria épülettörténetét is közzé tettük.

A Marcali Múzeum „*Mesteri kékek. Válogatás Bernáth Aurél festőművész Somogyban őrzött alkotásaiból*” című új állandó kiállításában, amely a festő művészi örökségét mutatja be, szintén hasznosítottuk a fellelt új adatokat, információkat, fotókat. A tárlatot, amely a Magyar Génusz Program másik pályázati forrásából valósulhatott meg, mind felnőtt, mind pedig diákcsoportok számára folyamatosan bemutatjuk, és közvetítjük a kutatási program eredményeit is.

A néprajzi kutatás nyomán napvilágot látott Vidák Tünde néprajzkutató *Bethlehemnek szép határán... A téli ünnepkör népszokásai Marcaliban és környékén. On the beautiful border of Bethlehem... Folk customs of the winter holiday season in and around Marcali.* Marcali, 2023. 100. p. című összefoglaló tudományos-ismeretterjesztő munkája, amely kétnyelvű kiadvány, magyar-angol nyelven olvasható. 2023 decemberében hat településen: Kéthelyen, Balatonberényben, Holládon, Vörsön és Marcaliban, valamint Veszprémben a tudományos kutatás eredményeit időszaki kiállításokban is bemutattuk. A tárlatok megvalósítására, amelyhez a kutatások adták az alapot, a Veszprém Európa Kulturális Fővárosa projekt keretében teremtettünk forrást. A tárlatok az alábbiak szerint valósultak meg:

2023.11.30-tól 2024.01.07-ig

„Bethlehemnek szép határán...” A téli ünnepkör népszokásai a Balaton környékén
helyszín: Veszprémi Laczkó Dezső Múzeum – Bakonyi Ház

2023.12.02- 2024. február 28-ig

„...Messiás született az éjszaka, betlehemi jászolba” Válogatás napjaink Somogy, Veszprém és Zala vármegyei népművészeti alkotásaiból – a Marcali Művelődési és Szabadidőközpont Nonprofit Kft Kortárs Galériájában és az állandó galériában.

2023.12.02-től 2024.01.31-ig

Élő betlehemes hagyomány Kéthelyen és környékén

Szabadtéri tárlat a kéthelyi Szentháromság-templom melletti sétányon

2023.12. 03-tól 2024.01.31-ig

„Betlehemnek szép határán nagy fényesség támadott” Bábos betlehemes hagyományok Vörsön és környékén

helyszín: Vörs, Polgármesteri Hivatal és Kultúrház

2023.12. 03.-tól 2024.01.31-ig **Luca naptól vízkeresztig. A téli ünnepkör népszokásai Holládon és környékén**

helyszín: Holládi Könyvtári, Információs és Közösségi Hely

2023.12.08-tól 2024. 01.31-ig **„Hol született legyen Betlehemben...” A téli ünnepkör népszokásai a Balaton környékén**

helyszín: a Balatonberényi Községháza, Művelődési Ház és Könyvtár

Mindezekén túl Vidák Tünde múzeumigazgató-etnográfus tudományos ismeretterjesztő előadásokat is tartott a téli ünnepkör népszokásairól Marcaliban és környékén a következők szerint:

1. *A Marcali környéki betlehemes hagyományok egykor és ma* (Marcaliban)
2. *Angyalok és pásztorok. A programadó kéthelyi betlehem* (Kéthelyen)
3. *„Hallod-e te Lackó mi a dolgod?” Betlehemes hagyományok éltetése a Marcali járásban* (Vörsön)
4. *Táncoló berényi bábok. Betlehemes örökség a Balaton partján* (Balatonberényben)
5. *„Hol született legyen, Btlehembe...” Bábos betlehemes hagyományok a Marcali járásban* (Holládon)

Pályázati célunk megvalósítása során a múzeum gyűjteménye gyarapodott a balatonkeresztúri bábtáncoltató betlehemmel, valamint másolatot készítettünk a gadányi és a holládi bábtáncoltató betlehemről is. A téli ünnepkörhöz kapcsolódóan a gyűjteménybe került újabb aprószentekeléshez használt vesszőkorbács is, valamint a holládi és a balatonberényi betlehemekbe bábmásolatok is készültek.

A kutatás eredményének várható hasznosulási módja:

A Marcali Múzeum elmúlt öt évtizedes történetében számos olyan kutatási téma volt, amelyekből gyűjteményi egységek, kiállítások jöttek létre, és a helyismereti tudásbázis bővült (pl. a népi életmód, a népi vallásosság, Noszlopy Gáspár-hagyomány, a helyi munkásmozgalmi visszaemlékezések gyűjtése, stb). Az elmúlt 30 évben a kutatás fókuszja a városi társadalom azon csoportjaira helyeződött, amelyekből tiszteletreméltó, alkotó és építő személyiségek

emelkedtek ki. Jellemzően ezek a személyiségek polgárosult iparos, vállalkozó, értelmiségi családok tagjai voltak, a tevékenységük pedig Marcali 1945 előtti korszakához fűződött.

A család- és életmódtörténeti kutatásaink ehhez kötődnek, de új szempontok, új korszakok vizsgálatának a beemelésével. Mivel a kutatást végző muzeológusok jelentős kutatási tapasztalattal rendelkeznek, rendszeresen publikálnak, és előadásokat tartanak, így a tudományos eredmények a hazai, sőt a betlehemes és a Forgách-tematika okán a nemzetközi tudományosságban is hasznosulnak. Előzetes megállapodásunk van arra vonatkozóan, hogy magyar múzeumokban, közművelődési intézményekben és egy szlovén kiállítóhelyen is kiállítást hozzon létre Vidák Tünde etnográfus. Előbbiek időszakos, utóbbi állandó tárlatot fog eredményezni. Dr. Huszár Mihály történész az országos tudományos konferenciák rendszeres előadója, publikációi tanulmánykötetekben látnak napvilágot.

A kutatással és publikálással szeretnénk hozzájárulni a marcali alap- és középfokú oktatás, a honismeret tudásbázisának szélesítéséhez is. Erre vonatkozóan számos sikeres múzeumpedagógiai tématerv valósult már meg intézményünkben, továbbá országosan kiemelt joggyakorlatok közé is bekerültek a programjaink. Az Utazó Múzeum szolgáltatásunk tematikai bővítésével már újabb egykori marcali mesteremberek életútját, munkáját bemutató foglalkozást is kínálunk például a kötélgyártás, a képfestés, a mézesbábosság bemutatására. A téli ünnepkörhöz kapcsolódóan többféle programot is kidolgoztunk, amelyekre a környékbeli településeken, iskolákban, művelődési házakban is komoly igény mutatkozik.

Szeretnénk a hasznosításba bevonni az idősebb generáció tagjait, azokat a régi marcaliakat, akiktől az elmúlt években rengeteg primer forrást gyűjthettünk. Vissza szeretnénk adni egy összefüggésekkel és érdekességekkel teli, feldolgozott tudásgyűjteményt. Ezáltal a családi emlékezetek, hagyatékok összekapcsolásra kerülnek más családokéval, mindezt a hálózatoság elve alapján végezzük el.

A múzeumot fenntartó marcali önkormányzatnak a városmarketing területén is szüksége van tudományos eredményeinkre, hiszen az új ismeretekkel hozzájárulunk és erősítjük a kulturális és turisztikai kínálatot. Ennek kiváló eszköze lehet a Marcali 750 éve című új kiadványunk és a Mesteri kékek című új állandó kiállításához készült katalógusok is.

Kutatási eredményeink erősítik a lokális identitást, ezáltal hozzájárulunk Marcali város megtartóerejének növeléséhez.

A néprajzi és történeti kutatások eredményeit további színvonalas kötetekben szeretnénk a város és a térség lakosságának átadni, látványos kiállításokon bemutatni az újabb gyűjtések tárgyi anyagait. Továbbá múzeumpedagógiai programsorozatok kidolgozásával a nevelési- és oktatási intézmények gyermekkorosztályai számára közvetíteni a lassanként feledésbe merülő ismereteket figyelemfelkeltő és interaktív formában.

A népszokások, helyi hagyományok több marcali óvoda nevelési programjában kiemelt szerepet kapnak. Az óvodapedagógusok keresik a kapcsolatot a Múzeummal, és szívesen beépítik munkájukba az új kutatási eredményeket. Az általános iskolák pedagógusai szintén nyitottak az életmódtörténeti vizsgálatok újdonságaira, mind az alsó tagozatosok körében, mind pedig a felsőbb évfolyamokban látunk lehetőséget a helyi tradíciók köré épített élményszerű ismeretátadásra. Fontos feladatnak tartjuk, hogy a középiskolások körében elmélyítsük azokat a tudáselemeket, amelyeket az alapfokú tanulmányaik idején megszereztek a szülőföldjük hagyományairól, s ezzel a „marcali öntudatukat” erősítjük.

Melléklet

Fotódokumentáció

Könyvbemutató: 2024.05.30-án a Bernáth Aurél Galériában

Tudományos-ismeretterjesztő előadás a Marcali Múzeumban

Helytörténeti séta dr. Huszár Mihály vezetésével

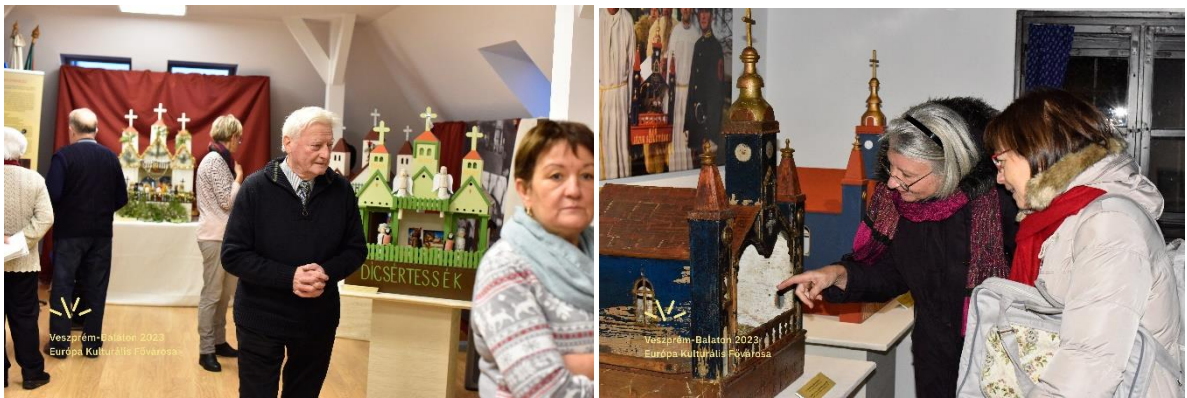

**BÁBOS BETLEHEMES HAGYOMÁNYOK
A MARCALI JÁRÁSBAN**

2022. 12. 16.

Tudományos-ismeretterjesztő előadásokat tartott a bábtáncoltató betlehemezés témájában Vidák Tünde múzeumigazgató néprajzkutató

A téli ünnepkört bemutató időszak kiállítások Veszprémben és Balatonberényben 2023 adventjén
A kiállításokat Vidák Tünde etnográfus rendezte.

Tárlatvezetés felnőttek és gyermekek számára

Múzeumpedagógiai programok balról: a betlehemezéshez, jobbról Bernáth Aurél festőművészhez kapcsolódóan

A múzeumpedagógiai foglalkozásokat Samuné Bogyó Hajnalka múzeumpedagógus vezette